

# Ευθύνη και ενοχή για το δημόσιο χρέος

Του ΓΡΗΓΟΡΗ ΦΑΡΜΑΚΗ\*

**Α**πό τις συγκεντρώσεις των αγανακτισμένων έως τη φιλολογία περί «απέχθούς χρέους» που θα μπορούσαμε να αρνηθούμε να πληρώσουμε, και από τον ωμό λαϊκισμό της αναζήτησης και της τιμωρίας ενόχων έως τη διάχυτη απαξίωση των «επαγγελματιών» πολιτικών, των «παλιών» κομμάτων και εν τέλει της ίδιας της πολιτικής, το ίδιο θεμελιώδες ερώτημα αμφισβήτητε την ευθύνη του καθενός μας για τις πράξεις αυτών που μας κυβερνούν. Πόσο υπεύθυνοι είμαστε για αυτό το χρέος; Πώς θα μπορούσαμε να τιμωρούμε ως ένοχοι για πολιτικές που ασκήθηκαν στο όνομά μας, αλλά χωρίς τη γνώση ή τη συγκατάθεσή μας; Ολοι εγκλωβίστηκαν σε ένα λεξιλόγιο ενοχής και τιμωρίας, που ακόμα και σήμερα ναρκοθετεί τη δημόσια συζήτηση. Αυτή η αμυχανία απέναντι

στη συλλογική μας πολιτική ευθύνη πηγάζει από μια απλοϊκή αντίληψη της Δημοκρατίας ως εξουσιοδότησης. Θεωρούμε ότι η ευθύνη μας εξαντλείται στην εντολή που δινουμε στους εκπροσώπους μας και στην εμπιστοσύνη που τους παρέχουμε. Αν είχαν υφαρπάξει την εντολή μας, εκμεταλλευόμενοι ένα στρεβλό πολιτικό σύστημα και εξαπάτώντας μας -λέει το επιχείρημα της πλευράς της αγανάκτησης και της πολιτικής δικαιώσης-, τότε όχι μόνο δεν μπορούμε να θεωρούμαστε υπεύθυνοι για το χρέος αυτό, αλλά και οι πιστωτές μας οφείλουν να αναγνωρίσουν την αθωότητά μας και είναι άδικο θόσο επιμένουν σε μια άδικη τιμωρία.

Το αίτημα της αξιοπρέπειας, αίτημα τόσο ισχυρό που έγινε κυριαρχο πολιτικό σύνθημα, ξεπέδησε από αυτήν την ακριβώς την άρνηση της ευθύνης. Μιας ευθύνης που την ίδια στιγμή καταλογιστήκε πολιτική

κολογικά ως ενοχή από την άλλη πλευρά, αυτήν που επαγγελλόταν την αυτοτιμωρία ως κάθαρση. Ενοχή που τεκμηριωνόταν και αυτή στην ίδια απλοϊκή και προβληματική αντίληψη της Δημοκρατίας ως εξουσιοδότησης και που απαντούσε ότι «μαζί τα φάγαμε», γιατί αυτό ήταν που ζητούσαμε από τους εκλεγμένους εκπροσώπους μας στις κάλπες και στα πολιτικά τους γραφεία.

Ακόμη και η μεταρρυθμιστική μερίδα της κοινωνίας μας απαντάει στην αμυχανία αυτή μόνο θεσμικά και τεχνοκρατικά: οποιαδήποτε ευθύνη των πολιτών προϋποθέτει τάχα λογοδοσία, ενημέρωση και διαφάνεια. Είναι προφανές το γιατί αυτή η αλυσιτελής αντιπαράθεση καταλογισμού ευθύνης και ενοχής δεν θα μπορούσε ποτέ να γίνει η γόνιμη δημόσια συζήτηση που οφείλαμε να έχουμε ήδη κάνει με θάρρος. Με μια παράξενη ειρωνεία,

η εγγενής αντίφαση του τρόπου που αντιλαμβάνομαστε τη συλλογική μας ευθύνη αναδύθηκε στην ίδια τη δική μας πολιτική αντεπίθεση, όταν, ως αντιστάθμισμα σε αυτό που εκλαμβάνουμε ως άδικη απόδοση εθνικής ευθύνης, θυμηθήκαμε όψιμα την ευθύνη των σημερινών Γερμανών για τα εγκλήματα του ναζισμού στην χώρα μας. Αν όμως τους θεωρούμε υπεύθυνους να απαντήσουν για εγκλήματα ενός ολοκληρωτικού καθεστώτος δύο γενιές πριν, πώς μπορούμε εμείς οι ίδιοι να μη θεωρούμαστε υπεύθυνοι για το χρέος που δημιούργησαν οι πρόσφατες δημοκρατικά εκλεγμένες κυβερνήσεις μας; Ο Καρλ Γιάσπερς είχε απαντήσει ήδη από τον καιρό των δικών της Νορβηγίας: «Ενας λαός είναι υπόλογος για την Πολιτεία του». Ευθύνη είναι η υποχρέωση απάντησης και βαρύνει όλους τους πολίτες, ακόμη και αυτούς που δεν συμμετείχαν

ή δεν ήξεραν ή δεν συμφωνούσαν ή κατέγγειλαν και αντιστάθμικαν.

Είμαστε όλοι πολιτικά υπεύθυνοι για ότι γίνεται στο όνομά μας, όχι γιατί το ψφίσαμε, αλλά αντιθέτως ακόμη κι αν δεν το ψφίσαμε, ακόμη κι αν το πολιτικό μας σύστημα μας εξαπάτησε, ακόμη και σε συνθήκες έλλειψης δημοκρατικής εντολής και νομιμοποίησης, επειδή, όπως έγραψε ο Χάνα Αρεντ, αυτή η απροϋπόθετη και καθολική πολιτική μας ευθύνη είναι το αντίτιμο που πληρώνουμε για να έχουμε το προνόμιο να ζούμε και να δρούμε δημόσια μαζί με άλλους ανθρώπους σε Πολιτείες. Η Αρεντ όμως το ξεκαθάρισε εμφατικά: αυτή η συλλογική πολιτική ευθύνη δεν είναι σε καμιά περίπτωση και συλλογική πολιτική ενοχή.

Η διάκριση είναι λεπτή αλλά σημαντική. Αυτό ακριβώς ήταν το λάθος που έγινε από όλες τις πλευρές στη δημόσια συζήτηση για την

εθνική μας χρεοκοπία. Είμαστε όλοι υπεύθυνοι για αυτήν τη χρεοκοπία με την έννοια ότι οφείλουμε να αποδεχθούμε όσες θυσίες επιβάλλονται εξαιτίας της: αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι είμαστε πολιτικά ένοχοι. Ομως η πολιτική αντιπαράθεση, η δημόσια συζήτηση και η κοινή αντίληψη εγκλωβίστηκαν από την αρχή σε ένα αντιπαραγωγικό λεξιλόγιο ενοχής και δικαιώσης, το οποίο όχι μόνο πυροδότησε την αγανάκτηση και από αυτήν τον λαϊκισμό, αλλά έχοντας πια κυριαρχίσει στο κοινό αίσθημα και εκφραστεί εκλογικά, παγίδευσε πολιτικά την ίδια την εθνική μας στρατηγική. Τη μετέτρεψε από του εφικτού πρακτέου, όπως θα έπρεπε να είναι, σε μια αδιέξοδη μάχη εθνικής πολιτικής δικαιώσης.

\* Ο κ. Γρηγόρης Φαρμάκης είναι ενεργός πολίτης, επιχειρηματίας.